

Б.С.Гузар, к.е.н,доцент

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Уманський НУС

**ІНВЕСТИЦІЙНО -ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

Аграрний сектор економіки відіграє важливу роль у підвищенні рівня інвестиційно-інноваційної безпеки України. Йдеться, насамперед, про формування сприятливих умов для зарубіжного інвестора з метою залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. Збільшення обсягу іноземних інвестицій допоможе вирішити безліч проблем економічного розвитку, а також прискорить реформування економіки аграрного сектора та країни загалом.

Залучення інвестицій, розвиток та надходження сучасних технологій в аграрний сектор, інноваційні розробки за перспективними напрямками, інтеграція науково-дослідної та виробничої сфери – чинники, які сприятимуть підвищенню рівня інвестиційно-інноваційної безпеки, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфер.

Проблемами вивчення теоретичних, методологічних та практичних засад інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, в тому числі і аграрних, присвячена значна кількість наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених. таких, як Амоша О. І., Ансофф І., Аптекарь С. С., Аранчій В. І., Бабенко А. Г., Бажал Ю. М., Березіна Л. М., Бланк І. О., Борисова В. А., Гальчинський А.С., Гесенко М. М., Голубенко А. А., Ковальов В. В., Макаренко М. П., Михайлова Л. І., Назаренко І. М., Овчаренко Т. С., Писаренко В. В., Плаксієнко В. Я., Райс Т., Савчук О. О., Санто Б., Чупіс В. А., Шумпетер Й. та інших. Разом з тим, ряд питань інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств, потребують подальшого вивчення. Зокрема, формування інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств, моделювання розмірів і форм інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку, обґрунтування державної підтримки,

ризик-менеджменту та створення і реалізація інноваційних фондів підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку. Всі ці та інші питання обумовлюють актуальність досліджуваної проблеми.

Враховуючи тенденції розвитку аграрного сектора і сільських територій, у яких основну увагу спрямовують на досягнення їх сталого розвитку, доцільно сконцентрувати увагу не на збільшенні обсягу інвестицій, а їхньому ефективному використанні для досягнення економічного зростання.

Пріоритетними для аграрного сектора стають якісний склад, покращення структури та напрямів розподілу інвестиційних ресурсів, а саме спрямування їх в інноваційні технології. Інновація є наріжним каменем аграрної галузі¹.

Сприятливий інвестиційний клімат у державі, а також прозоре і послідовне державне регулювання аграрного сектора сприятиме зростанню продуктивності і виробництва конкурентоспроможної аграрної продукції.

Послідовна системна інвестиційна політика, що має на меті формування прибуткових підприємств в аграрному секторі, дасть змогу створити передумови для виробництва конкурентної продукції, структурної перебудови цього сектора економіки. Саме тому підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектора економіки та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств визначено як одну зі стратегічних цілей Стратегії розвитку аграрного сектору економіки.

Стійке економічне зростання аграрних підприємств обумовлює високий рівень наукового забезпечення виробництва (науки, техніки, технології, виробничого досвіду, науково-технічних кадрів) та інтелектуалізації виробничих процесів. Тобто сприйняття та впровадження нових радикальних і модифікованих ідей має стати обов'язковою умовою їх господарської діяльності в конкурентному ринковому середовищі. Підвищення інноваційної активності неможливе без фінансової складової. Інвестування забезпечує надходження

---

¹ Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. С. 882.

коштів для здійснення інноваційної діяльності, створює стимули та умови для розробки інновацій, сприяє ефективному формуванню їх витрат, реалізує необхідну еластичність надходжень фінансових ресурсів відповідно до проміжних етапів інноваційного процесу. Отже, інноваційний розвиток аграрних підприємств, виходячи з досвіду ринково розвинених країн, неможливий без дієвого механізму, правил та джерел інвестування, формування системи ризик-менеджменту та створення інноваційних фондів. Значну роль повинна відігравати інноваційна діяльність. Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки є впровадження найбільш перспективних аграрних технологій, що дасть змогу підвищити продуктивність виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнить її конкурентоспроможність на внутрішньому і світовому ринках.

Серед напрямів інноваційного розвитку аграрного сектора визначають такі: створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці; стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема, розвитку альтернативного органічного агровиробництва; формування високоосвічених професійних кадрів².

Враховуючи значну енергоємність аграрного сектора економіки, результат використання аграрного потенціалу у виробничій діяльності певною мірою впливає на ефективність використання енергетичних ресурсів країни, від чого залежить загальний рівень енергетичної безпеки держави. Окрім того, в контексті підвищення рівня енергетичної незалежності України нині актуальним є питання розвитку біоенергетичного потенціалу. Основним виробником біологічного палива може стати саме аграрний сектор, що має величезний потенціал для вирощування біоенергетичних культур, виробництва та використання біопалива.

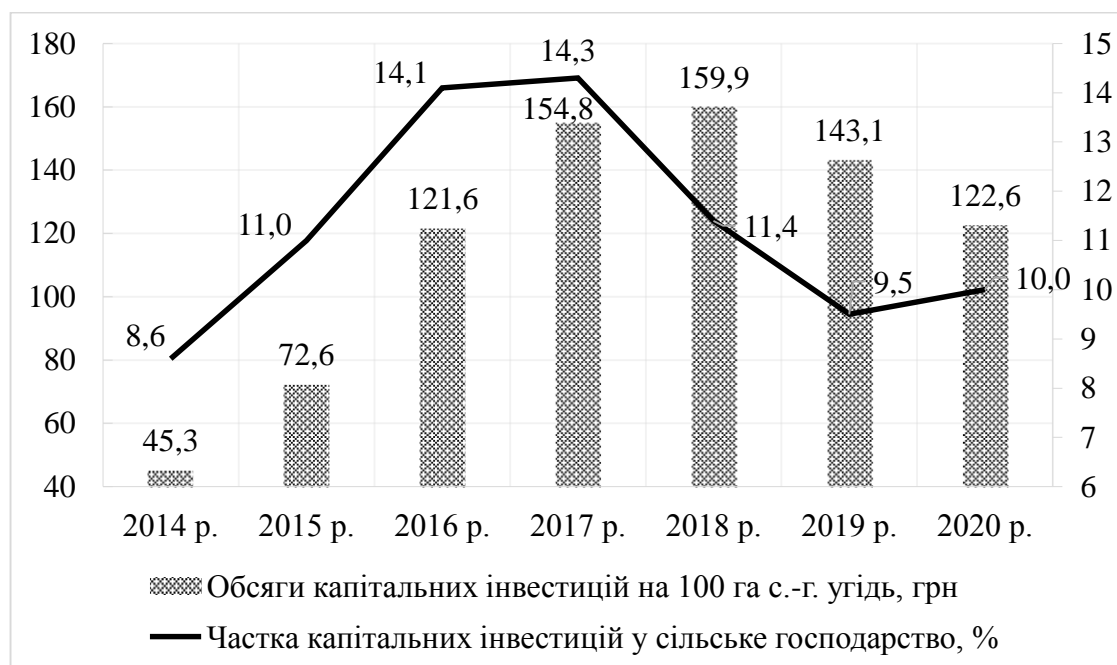
---

² Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки : [монографія] / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдован, Б. Й. Пасхавер та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук О. В. Шубравської ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К., 2012. 496 с

Невпинний розвиток науково-технічного прогресу, безперервна імплементація його досягнень в практику господарювання та посилення конкурентної боротьби на світових аграрних ринках об'єктивно вимагають реалізації механізмів системного покращення інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора економіки України. Вирішення проблеми суттєво актуалізується в умовах тотальної занедбаності та моральної зношеності матеріально-технічної бази вітчизняного аграрного сектора економіки та погіршення якості людського капіталу на сільських територіях (негативні міграційні процеси в сільській місцевості, спричинені вимушеною трудовою міграцією, «старіння» і поступове «вимирання» сіл, що в сукупності створює значні перешкоди на шляху формування адекватного інвестиційно-інноваційного забезпечення вітчизняного аграрного сектора економіки. На наш погляд, недостатність інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектора не лише стримує нарощення параметрів ефективності його функціонування, але й формує низку ризиків і загроз секторально галузевого характеру національної економіки в умовах глобалізації. Очевидно, що динамічні зміни параметрів умов функціонування економічного середовища, з однієї сторони, зумовлюють до покращення існуючої системи інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектора, а з іншої – безперервний дестабілізуючий вплив ризиків і загроз формує передумови для стагнації та «старіння» цієї системи, що потребує імплементації. Фундаментальною основою підтримки процесів проектування, розробки та впровадження інновацій у виробничо-господарську діяльність аграрного сектора є інвестиційні ресурси (рис.1).

Аналіз даних свідчить, що у досліджуваному періоді на фоні зростання частки освоєних капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство зростають й обсяги цих інвестицій у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь протягом 2014-2017 років, що безперечно, є позитивним моментом для аграрного сектора. Водночас, починаючи з 2018 року можна відзначити, що параметри ефективності такого номінального зростання знівельовані

поглибленням структурною фінансово-економічною кризою, що мала місце в Україні у 2014-2015 роках і яка характеризувалася загальним спадом обсягів ВВП, девальвацією національної валюти гривні та зниженням її купівельної спроможності. Так починаючи з 2018 року різко скоротилась частка капітальних інвестицій у сільське господарство, якщо у 2017 році їх частка становила 14,3 відсотка то уже в 2020 році лише 10,0 відсотка. Зменшились обсяги капітальних інвестицій на 100 га сільськогосподарських угідь, відповідно з 154,8 грн. у 2017 році до 122,6 грн. у 2020 році. Таким чином, реальні можливості інвестиційних ресурсів щодо підтримки реалізації масштабних проектів в аграрному секторі економіки є доволі обмеженими.

Рис. 1. Динаміка частки капітальних інвестицій в сільське господарство та їх обсяги на 100 га сільськогосподарських угідь в Україні у 2014–2020 рр.

Таким чином, реальні можливості інвестиційних ресурсів щодо підтримки реалізації масштабних проектів в аграрному секторі економіки є доволі обмеженими. Своєю чергою, зростання частки капітальних інвестицій в аграрний сектор в загальній їх структурі в період кризових років, з однієї сторони, дає можливість констатувати пріоритетну його важливість для інвестора, незважаючи на наявність деструктивних стагнаційних процесів національної економіки, а з іншої – високі превентивні здатності галузевих

господарських комплексів аграрного сектора економіки протидіяти дестабілізуючим впливам загроз і забезпечувати підтримку процесів економічного зростання в умовах негативних соціально-економічних тенденцій розвитку національної економіки та держави в цілому³. Важливим індикатором інвестиційної привабливості секторів національної економіки є зацікавленість ними з боку іноземних інвесторів (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка індексу прямих іноземних інвестицій в сільське господарство та їх частка в Україні в 2014–2019 рр.

Очевидно, що індекси прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство не можуть не корелювати з макроекономічними передумовами розвитку національної економіки. Поряд з цим, важливо відзначити вкрай низьку частку цих інвестицій в їх загальній структурі (1,4 % в 2014-2015рр.). В подальшому відбувається зростання частки прямих іноземних інвестицій з 1,4% в 2015 році до 1,9% в 2019 році. Також незначними темпами зростає індекс прямих іноземних інвестицій. У 2020 році майже відсутні прямі

³Капітальні інвестиції в Україні. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ> (дата звернення 15.05.2021р.).

іноземні інвестиції в економіку України та в аграрний сектор зокрема^{4,5} Така ситуація дає можливість констатувати, що на сьогодні іноземний інвестор зацікавлений, головним чином тільки у сировинному використанні природно-ресурсного потенціалу вітчизняного аграрного сектора та не орієнтований на довготривале господарювання, що потребує реалізації масштабних інвестиційних проектів і дотримання засад збалансованого природокористування з метою збереження відтворювальних потужностей аграрного сектора на перспективу. З однієї сторони, іноземний інвестиційний капітал формує низку можливостей для вітчизняного сектора економіки (залучення додаткових резервів економічного зростання, впровадження інноваційних технологій і забезпечення високих темпів техніко-технологічної модернізації аграрного сектора економіки, спрощення доступу виходу на зовнішні аграрні ринки), а з іншої – формує низку ризиків і загроз дестабілізації процесів забезпечення не лише економічної, але й національної безпеки України, що проявляється в такому: поглиблення сировинної спрямованості аграрного сектора, загострення проблем ірраціонального природокористування, використання потужностей природних екосистем України в інтересах інших держави. Тому в процесі залучення іноземних інвестицій в інноваційний сегмент вітчизняного аграрного сектора доцільним є дотримання стратегічної орієнтації на таке: 1) формування мотиваційних механізмів і стимулів для інноваційної модернізації переробної галузі; 2) унеможливлення реалізації механізмів незаконного заволодіння сільськогосподарськими угіддями з боку іноземних власників; 3) організація ефективної системи моніторингу дотримання засад раціонального природокористування і збереження відтворювальних

---

⁴Офіційний сайт Державної служби статистики України.URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 15.05.2021р.)

⁵.Офіційний сайт міністерства фінансів України.URL: <http://www.index.minfin.com.ua/index/fidi> (дата звернення 15.05.2021р.)

потужностей природних екосистем; 4) побудова механізмів компенсації економічних, інфраструктурних та екологічних втрат у процесі господарювання; 5) реалізація інструментів посилення соціальної відповідальності іноземного інвестора в процесі господарювання. Сьогодні, на наш погляд, стримує параметри покращення інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора стагнаційний та депресивний характер розвитку сільських територій України, що відзначається занедбаністю соціально-економічної інфраструктури, загостренням економічних дисбалансів. Проаналізуємо внутрішні і зовнішні чинники, які впливають на інвестиційно - інноваційне забезпечення аграрного сектора економіки України (табл.1).

1.Результати SWOT-аналізу інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора.

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Внутрішнє середовище	<p>Найявний розвинутий природноресурсний потенціал; потужний людський капітал; розвинена мережа спеціалізованих аграрних науководослідних установ і закладів вищої освіти; розвинені традиції господарювання в аграрному секторі; наявність потужних незадіяних резервів для здійснення розширеного відтворення в аграрному секторі; високий рівень екологізації аграрного виробництва.</p>	<p>Занедбана й нерозвинена мережа об'єктів соціально-економічної інфраструктури сільських територій; моральна зношеність техніко-технологічної бази аграрного сектора економіки; низькі темпи інноваційної модернізації аграрного сектора; нерозвиненість мережі об'єктів інвестиційно-інноваційної інфраструктури; несформованість інноваційних кластерів, технологічних парків і бізнесінкубаторів</p>
Зовнішнє середовище	<p>Можливості</p> <p>Підвищення ефективності функціонування галузевих комплексів аграрного сектора; інноваційна технікотехнологічна модернізація вітчизняного аграрного сектора економіки; активізація процесів інтеграції аграрного сектора в світовий продовольчий ринок; становлення та розвиток інноваційних інтеграційно-вертикальних кластерів; формування ресурсних резервів зміцнення функціональних складових економічної безпеки держави</p>	<p>Загрози</p> <p>Втрата традиційних продовольчих ніш на аграрному ринку; загрози зриву реалізації інвестиційних проектів внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов і стихійних природних лих; ризики виникнення надмірної залежності від зовнішнього капіталу в аграрному секторі; поглиблення проблеми безробіття в сільській місцевості внаслідок інтенсифікації виробничих процесів; загострення проблем ірраціонального природокористування в аграрному секторі економіки</p>

Наведені результати SWOT-аналізу інвестиційно - інноваційного забезпечення аграрного сектора свідчать про сильні і слабкі сторони аграрної галузі, а також можливості і загрози у зовнішньому і внутрішньому середовищах.

Нівелювання слабких сторін і мобілізація наявних ресурсних потужностей аграрного сектора економіки потребує системної реструктуризації існуючих підходів до організації його інвестиційно-інноваційного забезпечення, що потребує досягнення ідентифікованих стратегічних, тактичних і оперативних цілей.

На нашу думку, досягнення визначених цілей потребує формування адекватних умов інвестиційно-інноваційної модернізації аграрного сектора економіки, що вимагає орієнтації на комплексну реалізацію узгоджених цільових дій на макро-, мезо- та мікрорівнях управління національної економіки.

Підвищення ефективності інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора передбачає доцільність формування галузевої диференціації стратегічних пріоритетів аграрного сектора економіки (табл.2).

2.Стратегічні пріоритети інвестиційно-інноваційної модернізації галузей аграрного сектора економіки України

Галузь	Стратегічні пріоритети інвестиційно-інноваційної модернізації аграрного сектора економіки
Рослинницька галузь	Впровадження інноваційних технологій обробки ґрунту та догляду за посівами с.-г. культур; орієнтація на ведення органічного землеробства; інноваційна реструктуризація прийнятих систем сівозмін; удосконалення агротехніки вирощування с.-г. культур; інвестиційно-інноваційна модернізація та розвиток елеваторних потужностей; впровадження замкнутого циклу безвідходного виробництва в рослинницькій галузі; селекція та виведення нових сортів с.-г культур; використання елітного насіння та садивного матеріалу, впровадження технологій ведення точного землеробства; розвиток ліній заморозки плодів, ягід, винограду
Тваринницька галузь	Автоматизація праці виробничих операцій в галузі; Забезпечення ергономічних умов утримання с.-г. тварин; впровадження науково-обґрунтованих й безпечних раціонів годівлі тварин; автоматизація моніторингу контролю якості та безпечності виробничо-господарських процесів; розвиток племінної роботи та виведення нових порід сільськогосподарських тварин;

	оновлення медичних протоколів ветеринарного нагляду й контролю; інноваційна модернізація забійних пунктів й розвиток морозильних потужностей.
Переробна галузь	Розвиток й модернізація мережі об'єктів логістичної інфраструктури аграрного сектора; проектування й розробка інноваційно-технологічного обладнання переробки сільськогосподарської сировини; модернізація складських потужностей; впровадження інноваційних бізнес-процесів переробки продукції; становлення та розвиток вертикально-інтегрованих кооперативних регіональних кластерів; підтримка ринково-комунікаційних зв'язків між суб'єктами аграрного сектора економіки; імплементация міжнародних стандартів маркування, сертифікації та пакування аграрної продукції та продуктів харчування.

Стримують параметри нарощування ефективності інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора існуючі ірраціональні підходи до розподілу бюджетної підтримки цього сектора економіки, які формалізуються у такому: пріоритетність при виділенні бюджетних коштів, здебільшого, надається потужним виробникам, які лобіюють можливість їх отримання на найвищих ланках управління органів держави влади; занадто бюрократизований процес отримання бюджетної фінансової підтримки. У зв'язку з цим, постає об'єктивна доцільність реструктуризації існуючих підходів до забезпечення бюджетної підтримки процесів інноваційної модернізації аграрного сектора економіки не лише в аспекті збільшення обсягів фінансування, але й системної зміни принципів надання і розподілу фінансових ресурсів, шляхом переходу до практики виділення коштів на засадах конкурсного відбору проектів інноваційної модернізації господарських комплексів аграрного сектора, мінімізації ризиків корупційних впливів на прийняття рішення щодо надання державної підтримки, реалізації механізмів громадського контролю за розподілом і використанням бюджетно-фінансових ресурсів, усунення бюрократичних перепон доступу до джерел державної підтримки, надання пріоритетності фінансування реалізації перспективних інноваційних проектів в аграрному секторі економіки. Підвищення ефективності реалізації програм покращення інвестиційно-інноваційного забезпечення досліджуваного сектора економіки потребує імплементации механізмів державно-приватного партнерства

розбудови соціально-економічної інфраструктури сільських територій, покращення логістичної підтримки активізації розвитку бізнес-процесів й комунікаційних взаємозв'язків між суб'єктами аграрного сектора економіки, подолання негативних міграційних тенденцій в сільській місцевості, реалізації мотиваційних механізмів спрямування частини коштів трудових мігрантів серед сільського населення щодо спрямування їх в сегмент започаткування приватного бізнесу в аграрному секторі економіки та фінансування реалізації інвестиційно-інноваційних проектів. Значним незадіяним резервом покращення інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора є використання інструменту лізингу для здійснення підтримки процесів техніко-технологічної модернізації аграрного сектора економіки. Сьогодні інноваційна модернізація аграрного сектора економіки потребує впровадження інформаційних технологій в напрямі оптимізації виробничо-господарських бізнес-процесів.

Важливим аспектом є стратегічна переорієнтація аграрного сектора економіки у сегмент інноваційної екологізації виробничих процесів, шляхом стимулювання розвитку органічного землеробства, використання альтернативних джерел енергії, формування замкнених циклів безвідходного виробництва та переробки побічної продукції, впровадження ресурсоощадних технологій, імплементації міжнародних безпеково-екологічних стандартів виробництва аграрної продукції, реалізації механізмів унеможливлення гранично-допустимих перевищень індикаторів забруднення природних екосистем, збалансування еколого-економічних компонентів ефективності у процесі господарювання.

На наш погляд, комплексна реалізація запропонованих заходів забезпечить формалізацію інструментарію інвестиційно-інноваційної модернізації аграрного сектора економіки.

Таким чином, покращення інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора економіки є ефективним інструментом не лише зміцнення його конкурентних позицій, але й формування потужних ресурсних резервів зміцнення економічної безпеки держави.